

บทวิจารณ์หนังสือ
ร่างกายใต้บังการ ปฐมบทแห่งอำนาจในวิถีสมัยใหม่
The Chapter 'Les Corps Dociles' from Surveiller et Punir

วีระชล บางศิริ และสุริยะ หาญพิชัย*
Werachon Bangsiri and Suriya Hanphichai*

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
Faculty of Humanities and Social Sciences, Thepsatri Rajabhat University
*Corresponding author, e-mail: hanphichai@hotmail.com

ชื่อหนังสือ : ร่างกายใต้บังการ ปฐมบทแห่งอำนาจในวิถีสมัยใหม่
ผู้แต่ง : Michel Foucault (ผู้แต่ง) ทองกร โกจรธรรม (ผู้แปล)
ผู้จัดพิมพ์ : คบไฟ จำนวน 112 หน้า ISBN : 9786167150109
ปีที่พิมพ์ : 2558

บทนำ

หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาเชิงปรัชญา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โดยเน้นไปที่เรื่องโครงสร้างนิยม (Structuralism) เนื้อหาภายในหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึง ระบบอำนาจนิยมในสมัยใหม่โดยการใช้การแทรกซึมอำนาจผ่านการบังคับและควบคุมผ่านร่างกายของมนุษย์โดยเสนอมุมมองที่มีความแปลกใหม่เกี่ยวกับอำนาจซึ่งมีใช้อำนาจแบบชัดๆ หรือ มอมเมาผู้คนตามที่ผู้ใช้ อำนาจต้องการแทนที่การสร้างวาทกรรมอย่างในอดีตโดยเฉพาะจากศาสนจักรและการปกครองในอดีต เปลี่ยนมาสู่การเป็น อำนาจที่ผ่านกระบวนการสร้างบรรทัดฐาน (la normalization) โดยมีระเบียบวินัย (la discipline) เป็นอุปกรณ์สำคัญในการกำกับผู้คนให้อยู่ภายใต้บรรทัดฐานเดียวกัน ออกแบบให้มีพฤติกรรมกระทำที่ถูกกำหนดไว้อย่างละเอียดละซับซ้อน ซึ่งวิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างพื้นฐานสำคัญที่จะหล่อหลอมวิถีคิดของคนในสังคม วัฒนธรรมที่เป็นระบบและเมื่อมีการ

เปลี่ยนแปลงทั้งมิติของเวลา สังคม วิถีคิด วัฒนธรรมหรือระบบความสัมพันธ์ ทั้งในทิศทางที่เป็นไปในทางที่พัฒนาหรือทำลายสิ่งเดิม เทียบได้กับกระบวนการในการพัฒนานวัตกรรมของหน่วยหรือสังคมใด ๆ โดยพื้นฐานด้านวัฒนธรรมถือเป็นปัจจัยที่สำคัญอันดับต้นๆ ดังนั้นเราจึงสามารถนำทฤษฎีโครงสร้างนิยม มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ของสังคมได้ทั้งจากอดีตและปัจจุบัน

สาระสำคัญ

หนังสือ ร่างกายใต้บังคับการ ปฐมบทแห่งอำนาจในวิถีสมัยใหม่ แต่งโดย มิเชล ฟูโกต์ (Michael Foucault) เป็นผู้มีบทบาทที่มีความสำคัญในการเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาและวิชาการที่เรียกอย่างกว้างๆ ในประเทศฝรั่งเศสว่า โครงสร้างนิยม (le structuralisme) ซึ่งได้สร้าง ความเปลี่ยนแปลงต่อวงการสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาจนถึงในยุคปัจจุบัน ในส่วนของช่วงแรกจะมีการพูดถึงประวัติและผลงานทางวิชาการของฟูโกต์ เพื่ออธิบายแนวทางและจุดมุ่งหมายในการทำงาน หลังจากนั้นจึงหยิบยกผลงานเรื่อง "ร่างกายใต้บังคับการ" ขึ้นมา ซึ่งกล่าวถึงในทุก ๆ แห่งเกิดกระบวนการที่เข้ามาแทรกแซงต่อชีวิตประจำวันของผู้คนผ่านสถาบันทางสังคมและกลายเป็นอำนาจในการบังคับควบคุมผู้คนจำนวนมากโดยที่ไม่มีใครเคยรู้ตัว เนื้อหาภายในหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อหลักซึ่งในแต่ละหัวข้อมีประเด็นย่อยที่มีความสำคัญที่แตกต่างกันไป โดยหนังสือมีเนื้อหาประกอบด้วย

หัวข้อที่ 1 เทคนิคการจัดแยกเป็นสัดส่วน ผู้เขียนได้อธิบายการควบคุมพื้นฐานจากหลายๆ สิ่ง เริ่มต้นด้วยการปิดล้อมพื้นที่โดยให้คนกลุ่มต่าง ๆ เข้ามายังในพื้นที่ที่ถูก ถูกกำหนดไว้เช่น ค่ายทหาร โรงเรียนประจำ ขึ้นตอนต่อมาคือการกำหนดระเบียบวินัยหรือการตีกรอบการกระทำ มีการกำหนดหน้าที่ของแต่ละคนไปตามพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อให้ง่ายต่อการควบคุม ประเมินผล และประสิทธิภาพในการทำงานดังเช่นในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในปัจจุบัน ซึ่งมีการแบ่งกระบวนการผลิตเป็นขั้นตอน และการแบ่งแยกแรงงานที่ใช้ในการผลิตออกเป็นรายคน โดนนทั้ง 2 สิ่งนี้ดำเนินไปได้ก็ด้วยอาศัยการจัดสรรพื้นที่ตามหลักว่าด้วยระเบียบวินัย แต่ในอีกด้านหนึ่งระเบียบและวินัยไม่ได้ขึ้นอยู่กับอาณาเขตหรือสถานที่แต่ขึ้นอยู่กับสถานะภาพทั้งหมด ซึ่งหมายถึงตำแหน่งหน้าที่ของบุคคลที่มีการจัดลำดับไว้ สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เพิ่งถูกสร้างมาแต่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่ในโรงเรียนมัธยม หากลองทบทวนดูว่าภายในชั้นเรียนมีหน้าที่ต่าง ๆ อันประกอบไปด้วย หัวหน้าที่้อง รองหัวหน้า เลขานุการ เทรย์นิก ทั้งมี ประธานนักเรียน สภานักเรียน ซึ่งในแต่ละตำแหน่งก็จะมีสิทธิหน้าที่แตกต่างกันไปตามบทบาทของตนเอง ย้อนไปมากกว่านั้นคือในโรงเรียนประถมในหลายแห่งรวมถึงโรงเรียนในเอเชียก็มีการกำหนดที่นั่งในชั้นเรียนเช่นเดียวกัน ซึ่งทั้งหมดนี้ใช้นิยามด้วยคำว่า "ระเบียบวินัย"

หัวข้อที่ 2 ควบคุมกิจกรรม ผู้เขียนได้อธิบายสรุปว่าการควบคุมผ่านการกระทำเป็นหนึ่งในสิ่งที่ต่อยอดมาจากอดีต โดยเฉพาะการหยิบยกสิ่งที่สามารถทำให้คนเชื่อถือและยอมปฏิบัติตามได้มาเป็นวัตถุติบในการควบคุมอำนาจอย่างไม่สามารถปฏิเสธได้นั่นก็คือ ศาสนา โดยองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มีผลต่อการกระทำของสาวกก็คือ พิธีกรรมทางศาสนาหรือศาสนพิธีซึ่งแปลความหมายได้ว่า แบบอย่าง แบบแผน หรือรูปแบบต่าง ๆ ที่พึงปฏิบัติในทางศาสนา ศาสนาคริสต์มีการเข้าโบสถ์ในวันอาทิตย์ ศาสนาอิสลามมีการละหมาดวันละ 5 เวลา ศาสนาพุทธมีวันพระ เป็นต้นภายในเนื้อหาของบทนี้ไม่ได้มีเพียงแค่การควบคุมกิจกรรมแต่รวมไปถึงการจัดตารางเวลา ว่าในวันหนึ่งๆ คุณจะมีหน้าที่อะไรบ้าง การกระทำเช่นนี้สืบต่อกันมาจากในวงการศาสนาจนถึงอุตสาหกรรมการผลิต มีการตอกบัตรเข้า-ออก เพื่อให้เกิดผลผลิตสูงสุดคอยกับมีกฎหมายในระหว่างเวลางาน เช่น ห้ามส่งเสียง ห้ามนำอาหารเข้ามาทาน ห้ามพูดคุยหรือมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นนอกจากนี้การจัดเวลาได้กลายเป็นเครื่องมือในการจัดการมนุษย์ที่แพร่กระจายไปในทุก ๆ ด้านที่มีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ทั้งการทหาร การศึกษา โดยสามารถสังเกตได้อย่างชัดเจนในด้านการทหาร โดยทหารเป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อความมั่นคงของประเทศและการเมืองจึงถูกการควบคุมในระดับที่สูงขึ้นไป มีการจัดเวลาในการฝึกซึ่งมีรูปแบบทั้งเป็นแบบปี เดือน สัปดาห์ วันภาคเช้า ภาคบ่าย เวรยาม และเราจะเห็นการจัดเวลาที่ยิ่งแบ่งเล็กลงไปในระดับวินาที ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการควบคุมพัฒนาการและลำดับขั้นตอนของการกระทำจากภายใน จากคำสั่งที่คอยวัดและคุมจังหวะของอากัปกริยาของทหารทุก ๆ นายถูกจัดระเบียบในทุกกระเปาะนิ้วของร่างกายทุกอากัปกริยาไม่ว่าจะเป็น การยืน เดิน นั่ง นอน ทานอาหาร จัดแถว พัก การจับอาวุธ การคอนอาวุธ การรายงาน การเดินสวนสนาม ฯลฯ สามารถกล่าวได้ว่าเป็นแบบแผนเชิง "กาล-กายวิภาค" และผนวกเข้ากับการประสานกันระหว่างร่างกายและวัตถุ โดยอธิบายอย่างคร่าวๆ คือนอกจากการแบ่งหน้าที่และอาณาเขตในบทแรก ในบทที่ 2 จึงมีการพัฒนาต่อยอดในการสร้างแบบแผน ระเบียบวินัย มาผูกกับวัตถุอุปกรณ์และเวลาที่ถูกแยกย่อยไปในแต่ละเวลาซึ่งก็จะมีหน้าที่แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา

หัวข้อที่ 3 การจัดระเบียบให้แก่กระบวนกำเนิด ผู้เขียนอธิบายเนื้อหาสาระต่อเนื่องจากบทที่แล้ว โดยเกิดความคิดที่ว่า การทำอย่างไรที่จะสามารถแสวงหากรรมวิธีที่จะจัดระบบระเบียบแก่ระยะเวลาให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยขั้นแรกให้แบ่งระยะเวลาออกเป็นช่วง ๆ เริ่มจากโรงเรียนทหาร จะมีการจัดการเรียนการสอนไปตามขั้นตอนทั้งหมดไม่สามารถข้ามขั้นตอนได้ ซึ่งเป็นการทำตามๆกันมา หลังจากนั้นจึงเกิดการจัดระบบให้แก่ช่วงเวลาตามแบบแผนการวิเคราะห์ เน้นไปที่ความเรียบง่าย ไม่ใช่เลียนแบบในสิ่งที่ทำตามต่อ ๆ กันมาอย่างในอดีต ในเวลาต่อมาจึงเกิดการวัดผลเพื่อเลื่อนระดับยศขึ้นไปด้วยวิธีการและขั้นตอนเพื่อให้ทหารได้วัดระดับของตนเอง แบบแผนของโรงเรียนทหารเหล่านี้ถูกพัฒนา แก้ไข และปรับใช้มาเป็นเวลานาน เมื่อเกิดโรงเรียนขึ้นมาในภายหลังทำให้เกิดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เข้ามาแทรกอยู่ในระบบการศึกษาของเด็กนักเรียนทั่วไป และแน่นอนว่ามันสามารถใช้ควบคุม บงการ นักเรียนทั้งหมดได้เป็นอย่างดีเช่นเดียวกับทหารในกองร้อยที่ไม่ปาน มีหลักสูตรการเรียนรู้ มีระเบียบ มีรายวิชา มีเวลาเรียนที่แน่นอน มีวันหยุด มีกฎระเบียบและข้อห้าม

หัวข้อที่ 4 การประกอบสร้างพลกะกำลัง ผู้เขียนได้อธิบายว่าการมีระบบระเบียบการบังคับเริ่มมาจากกรมกองทหาร และแผ่ขยายมายังส่วนขอระบบราชการต่าง ๆ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล เพื่อมุ่งเป้าหมายไปยังประสิทธิภาพและประโยชน์สูงสุดหลังจากที่มีการแยกสัดส่วนในการบังคับในส่วนต่าง ๆ ในบทนี้คือการการรวบรวมผู้คนที่ถูกหล่อหลอมด้วยกฎระเบียบมาใช้ทำงานร่วมกันให้กลายเป็นระบบที่มีการเชื่อมโยงที่ซับซ้อนที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งทุกคนเปรียบเหมือนฟันเฟืองที่คอยขับเคลื่อนเครื่องจักรให้ทำงานได้ โดยตำแหน่งและหน้าที่ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามการเลื่อนตำแหน่งหรือถูกลดตำแหน่ง เกิดความสัมพันธ์การทำงานกันในกลุ่มทหาร คือเป็นผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีหน้าที่รับคำสั่งและผู้ออกคำสั่งหรือก็คือผู้บังคับบัญชา ทำให้เกิดความรู้สึกตกอยู่ภายใต้อำนาจอยู่ตลอดเวลา มีการยกลำดับเหตุการณ์มาให้เห็นชัดความต่อเนื่องในบางจุดทำให้เกิดความต่อเนื่องในการอ่าน แต่ผู้อ่านก็ยังจะสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกันได้

บทวิจารณ์

ในทัศนะของผู้วิจารณ์หนังสือได้เน้นไปที่เรื่องของการจัดการและกระบวนการสร้างระเบียบให้แก่ปัจเจกบุคคลนั้นยังมีความเชื่อมโยงกับการจัดสรรอำนาจในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งมีขั้นตอนและกระบวนการที่จำเป็นต้องทำความเข้าใจ ดังนี้

ประการแรก ด้านการเรียบเรียง ผู้เขียนใช้เวลาและลำดับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในการเรียบเรียงเรื่องราวที่เกิดขึ้น หัวข้อการปิดล้อมพื้นที่ของโรงเรียนมัธยม หลุยส์ เลอ กร็องด์ ในปี ค.ศ. 1719 จนถึงครึ่งหลังในศตวรรษที่ 18 แต่เมื่อถึง หัวข้อการควบคุมกิจกรรมก็ย้อนไปกล่าวถึงเรื่องราวในศตวรรษที่ 17 แสดงให้เห็นเนื้อหาที่มาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันและเหตุการณ์ที่มาจากต่างเวลา โดยผู้เขียนพยายามตีวิเคราะห์สถาบันทางสังคมต่างยุคสมัยแล้วนำมาเชื่อมโยงกันในแนวความคิดของระบบอำนาจนิยม

ประการที่สอง ด้านการใช้ภาษา ผู้วิจารณ์ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ในฉบับแปลเป็นภาษาไทย ซึ่งแปลมาจาก บทความหนึ่งที่ชื่อ Les corps dociles (ร่างกายใต้บังคับ) จากหนังสือ Surveiller et punir (เฝ้าดูและลงโทษ) จากการนำมาแปลเป็นงานวิทยานิพนธ์ เพราะฉะนั้นการใช้ภาษาของหนังสือเล่มนี้จึงใช้ภาษาระดับทางการที่มีเนื้อหาวิชาการในแบบเฉพาะทางทำให้ในหลายๆคำเราจึงอ่านแล้วไม่สามารถตีความได้ในทันทีควรตีความโดยการอ่านบริบทควบคู่ไปด้วย นั่นแปลว่าในการอ่านและการทำความเข้าใจจึงต้องใช้ลักษณะการสรุปความในแต่ละบทเพื่อให้เกิดความเข้าใจโดยคลาดเคลื่อนน้อยที่สุด ในหลายช่วงตอนก็จะปรากฏคำศัพท์ที่ไม่มีในพจนานุกรมอยู่อย่างเช่น “จุลฟิลิกส์แห่งอำนาจ”, “ชีวอำนาจ”, “วงศาวิทยา” ซึ่งคำเหล่านี้ล้วนเป็นคำสำคัญในการที่ผู้อ่านจะทำความเข้าใจในตัวผู้เขียนและกลวิธีการใช้คำของผู้เขียน แน่แน่นอนว่าปัญหาหลักของหนังสือแปลจากภาษาต่างประเทศทำให้เราไม่สามารถจะสัมผัสได้ถึงอรรถรสและลีลาการเขียนของหนังสือต้นฉบับได้ทั้งหมด

ประการที่สาม ด้านเนื้อหาสาระ จะกล่าวเน้นไปในส่วนของระบบกองทัพ วัด โรงพยาบาล โรงเรียนและโรงงานอุตสาหกรรม ในเนื้อหาแต่ละหัวข้อจะจัดลำดับการวิวัฒนาการของวิธีต่าง ๆ ของการใช้อำนาจอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งจำเป็นจะต้องใช้การวิเคราะห์บริบทของสังคมตามยุคสมัยถึงสาเหตุและผลลัพธ์รวมถึงจุดประสงค์ในการเกิดกระบวนการแล้วทำการสรุปเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจอย่างถ่องแท้รอบด้าน อย่างไรก็ตามสิ่งที่ต้องหนึ่งที่สำคัญของเนื้อหา คือมีการใช้การเปรียบเทียบและยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่ผู้อ่านสามารถเห็นภาพตามได้ มีการอธิบายถึงบริบทในสังคมและบทบาทของผู้ปกครอง โดยผู้โกต์ได้อธิบายไว้ในหน้าที่ 28-29 ว่า “มันเป็นผลจากกระบวนการย่อย ๆ อันหลากหลายซึ่งมีต้นกำเนิดที่แตกต่างกัน มีตำแหน่งที่ตั้งอันกระจัดกระจายในแต่ละครั้งหรือเกือบทุกครั้ง กระบวนการย่อยดังกล่าวต่างอุบัติขึ้นด้วยความจำเป็นเพื่อตอบสนองเงื่อนไขเฉพาะต่าง ๆ เงื่อนไขเหล่านี้อาจเป็นนวัตกรรมทางอุตสาหกรรมบางอย่าง อาจจะเป็นการทวี

ความรุนแรงของโรคระบาดซ้ำซากบางโรค หรือการประดิษฐ์ปืนยาว หรือชัยชนะของปรัสเซีย อย่างไรก็ดี ผลลัพธ์ในท้ายที่สุดคือกระบวนการย่อยเหล่านี้อย่างไรก็ตามเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงสำคัญที่ครอบคลุมกว้างขวาง

ประการที่สี่ แนวทางการเขียน มีความโดดเด่นในด้านเนื้อหาและมุมมองต่อสังคมในรูปแบบที่แตกต่างไปจากในอดีต มีการนำเสนอที่มีแนวคิดแตกต่างจากประวัติศาสตร์กระแสหลักอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ว่าเป็นการก่อตัวของแนวคิด “เสรีนิยม” ซึ่งดำเนินควบคู่ไปกับการเติบโตของวิชาความรู้ที่ยึด “หลักเหตุผล” และให้เห็นว่า สิ่งที่เกิดขึ้นในรูปของระเบียบวินัยนั้นคือกระบวนการดึงเอาหลักวิชามาใช้หล่อเลี้ยงอำนาจรูปแบบใหม่ที่แผ่ซ่านและซึมลึกยิ่งกว่าเดิม ใช้วิธีการเขียนแบบเล่าเรื่องและเสนอแนะความคิดสอดแทรกลงไป

บทส่งท้าย

ในความคิดเห็นผู้เขียน หนังสือเล่มนี้เหมาะสำหรับผู้ที่มีความสนใจในเรื่องราวสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาสมัยใหม่ที่สามารถเข้าใจได้ง่ายโดยไม่จำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานระดับลึกซึ้ง มีเนื้อหาสั้นและกระชับใช้เวลาเพียงไม่นานก็สามารถอ่านได้จนจบเล่ม เนื้อหาภายในเล่มมุ่งเน้นไปที่การทำความเข้าใจและทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพได้อย่างชัดเจน สามารถใช้สะท้อนสภาพสังคมในปัจจุบันได้อย่างเป็นรูปธรรม สำหรับสิ่งที่ควรปรับปรุงคือภายในแต่ละหัวข้อมีการสรุปไว้ภายในหัวข้อแต่กลับไม่ได้มีการสรุปแบบภาพรวมของเนื้อหาไว้ในตอนท้ายเลย และเป็นที่น่าเสียดายว่า “ร่างกายใต้บังการ” เป็นเพียงเรื่องหนึ่งจากหนังสือ หนังสือ Surveiller et punir (เฝ้าดูและลงโทษ) เท่านั้น ทำให้เราไม่สามารถที่รับทราบได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ สุดท้ายนี้ผู้เขียนหวังว่าเมื่อผู้อ่านได้อ่านหนังสือเล่มนี้จบแล้วคงจะทำให้เกิดความตระหนักและถูกคิดถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และเชื่อได้ว่าผู้อ่านจะสามารถมองสังคมได้ด้วยทัศนคติหรือมุมมองที่กว้างไกลได้มากขึ้น และหวังไปอีกว่าหนังสือเล่มนี้จะกลายเป็นตัวจุดประกายที่จะทำให้ผู้อ่านเป็นผู้ที่รักการอ่าน สามารถนำความรู้และทักษะไปต่อยอดในการทำสิ่งต่าง ๆ ต่อสังคมได้ต่อไปในอนาคต